

Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны
музей Якуба Коласа

КАЛАСАВІНЫ

Матэрыялы XXX навуковай канферэнцыі,
прысвечанай 134-й гадавіне з дня нараджэння
народнага паэта Беларусі Якуба Коласа
і 110-годдзю творчай дзейнасці Якуба Коласа

3 лістапада 2016 г., Мінск

Выданне падрыхтавана па заказу
Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа

Складальнікі:

З. М. Камароўская, дырэктар Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага
музея Якуба Коласа,
Ю. В. Кішкурна, вядучы навуковы супрацоўнік Дзяржаўнага літаратурна-
мемарыяльнага музея Якуба Коласа.

Фота: Н. Купрэвіч

На вокладцы: У. Басалыга. Якуб Колас. 1942 г.

Дызайнер: К. Антонова

Каласавіны: Матэрыялы XXX навуковай канферэнцыі,
прысвечанай 134-й гадавіне з дня нараджэння народнага паэта
Беларусі Якуба Коласа і 110-годдзю творчай дзейнасці Якуба
Коласа
Мінск: РИФТУР, 2017. – 200 с.

Зборнік тэзісаў, дакладаў і паведамленняў з'яўляецца працягам
вывучэння шматграннай спадчыны народнага паэта Беларусі Якуба
Коласа. Аўтары звяртаюцца да невядомых першакрыніц, даследуюць
актуальныя праблемы коласазнаўства.

Адрасаваны навуковым работнікам, выкладчыкам, коласазнаўцам.

© Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны
музей Якуба Коласа, 2017

© УП «РИФТУР», афармленне, 2017

<i>Ермаковіч К.</i> Спецыфіка аглядавага вывучэння творчасці Якуба Коласа ў кантэксце літаратуры ваеннай тэматыкі: аксіялагічны падыход.....	с. 59
<i>Жардзецкая А.</i> Адметнасць і арганічнасць «Казак жыцця» ў мастацкім самавыяўленні Якуба Коласа.....	с. 66
<i>Жыбуль В.</i> Якуб Колас ці Алесь Гурло?: Да пытання пра адрасата верша «Паэту» Віктара Казлоўскага.....	с. 72
<i>Калясінскі В.</i> Скульптура па творах Якуба Коласа.....	с. 80
<i>Камароўская Л.</i> «Славутыя імёны Бацькаўшчыны» (па творчасці Якуба Коласа) як інавацыйная форма работы з экскурсантамі Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі.....	с. 82
<i>Клімуць Я.</i> Умоўнасць і рэаліі жыцця.....	с. 87
<i>Курыленка Г.</i> Асноўныя архетыпы ў аповяданнях «Казкі жыцця» Якуба Коласа.....	с. 92
<i>Кухарава Н.</i> Асаблівасці творчага стылю ў вершаваных творах Якуба Коласа.....	с. 97
<i>Лугоўскі А.</i> Погляды Якуба Коласа і Максіма Танка на народную педагогіку.....	с. 103
<i>Манкевіч А.</i> Яна перакладала Якуба Коласа.....	с. 110

Літаратура

1. «І бачу пройдзеныя далі...»: матэрыялы да 100-годдзя Д.К. Міцкевіча / уклад. В. Міцкевіч. – Мінск : Кнігазбор, 2014. – 190 с.

2. Запартыка, Г. Да гісторыі дакументальнай спадчыны Якуба Коласа / Г. Запартыка // Каласавіны. «Зямля – аснова ўсёй Айчыне»: матэрыялы XXVIII канферэнцыі, прысвечанай 90-годдзю выхаду з друку паэмы Якуба Коласа «Новая зямля», 2-3 лістапада 2013 г., Мінск / склад.: З.М. Камароўская, Ю.В. Кішкурна. – Мінск, 2014. – С. 82–87.

3. Колас, Якуб. Збор твораў. У 20 т. Т. 18. Лісты (1908–1942) / Якуб Колас; рэд. тома Т.С. Голуб, М.І. Мушынскі. – Мінск, 2012. – 679 с.

4. Колас, Якуб. Збор твораў. У 20 т. Т. 19. Лісты (1943–1958) / Якуб Колас; рэд. тома Т.С. Голуб, М.І. Мушынскі. – Мінск, 2012. – 959 с.

5. Мушынскі, М.І. Летапіс жыцця і творчасці Якуба Коласа / М.І. Мушынскі; навук. рэд. А.М. Макарэвіч. – Мінск : Беларус. навука, 2012. – 1127 с.

Ала Жардзецкая

Адметнасць і арганічнасць «Казак жыцця» ў мастацкім самавыяўленні Якуба Коласа

У багатай і шматграннай мастацкай спадчыне Якуба Коласа значнае і адметнае месца займаюць алегарычныя «Казкі жыцця». Ужо сам факт, што ствараліся яны на працягу амаль паўвека, вызначае адносіны пісьменніка да свайго «дзецішча». Для параўнання: паэму «Новая зямля» ён пісаў трынаццаць гадоў, «Сымона-музыку» – чатырнаццаць, трылогію «На ростанях» – больш трыццаці гадоў. У жанравы-стылёвых адносінах Коласавы казкі з'яўляюцца самабытна-арыгінальнымі і не маюць непасрэдных аналагаў у сусветнай літаратуры. Яны скандэнсавалі ў сабе алегарычнасць і філасофскую мудрасць прытчаў, павучальнасць баек, фантастычнасць казак, вобразнасць фальклорных твораў.

«Казкамі жыцця» пісьменнік вучыў бачыць складанасць рэчаіснасці. У іх сцвярджаецца, што ў жыцці няма

нязменных ісцін, якія можна прыкласці да ўсіх сітуацый і выпадкаў. Праз алегарычныя вобразы з жыцця прыроды Якуб Колас гаварыў з сучаснікамі і нашчадкамі пра самае важнае ў жыцці, узаемаадносіны людзей, іх маральныя, этычныя і філасофскія погляды. З гэтага вынікае разнастайнасць праблематыкі кнігі. Яе адметнасць ужо ў тым, што кожная казка раскрывае новую, значную і актуальную нават для сённяшняга дня праблему: сапраўдных і вонкавых каштоўнасцей («Даль»), ілюзорных мрояў («Балотны агонь»), праўды і маны («Вадаспад»), непазбежнай канечнасці фізічнага жыцця чалавека («Камень»), кансерватыўнасці людской натуры («Кажух старога Анісіма»), пасіўных адносінаў да жыцця («Адзінокі курган»), прызначэння чалавека ў грамадстве («Над прасторамі жыцця») і інш. «У многім лейтматыўнай думка Якуба Коласа ў "Казках жыцця" пра грамадскія ідэалы і сістэму прыёмаў іх рэалізацыі, як патэнцыяльна рухомую і дынамічную з'яву, мае выключна важнае ідэйна-эстэтычнае і тэарэтыка-метадалагічнае значэнне ў асэнсаванні важнейшых, у многім звернутых і ў наш час праблемных пытанняў і найперш – праблемы, звязанай з разуменнем і вытлумачэннем прынцыповых асноў нацыянальнай ідэі. Ідэя будучыні Беларусі і нацыянальна-дзяржаўнага ўладкавання знаходзіцца ў коласаўскіх "Казках жыцця", можна сказаць, на пярэднім плане аўтарскага інтарэсу» [1, с. 160].

Коласаўскія казкі прасякнуты гарачай любоўю да роднай старонкі, да беларускай прыроды. Гэта звязана ў першую чаргу з парой дзяцінства пісьменніка, якое праходзіла на ўлонні прыгожай і чароўнай прыроды роднага краю. Таму галоўнай дзейнай асобай пераважнай большасці алегарычных апавяданняў Якуба Коласа з'яўляецца Прырода. З'явы прыроды, прадстаўнікі жывёльнага і расліннага свету адухаўляюцца, становяцца шматзначнымі вобразамі-сімваламі, што дазваляе чытачу выявіць як мага большую колькасць сэнсаў і зместаў.

Якуб Колас стварыў такую сістэму вобразаў, якая дапамагае глыбей раскрыць мысленне беларусаў. Здаўна беларускі народ жыў сярод лясоў, палёў і непраходных балот. Таму галоўныя думкі твора звязаны ў першую чаргу

з вобразами лесу і дрэў, якія з'яўляюцца героямі большасці алегарычных казак Якуба Коласа: «Стары лес», «Купальскія светлякі», «Вадаспад», «Адзінокае дрэва», «Як птушкі дуб ратавалі», «Ноч, калі папараць цвіце», «Даль», «Залаты прамень» і інш.

Пісьменнік адухаўляў не толькі птушак і звяроў, але і расліны, дрэвы. Самым любімым і распаўсюджаным дрэвам як у «Казках жыцця», так і ва ўсёй творчасці Якуба Коласа з'яўляецца дуб – сімвал даўгалецця, моцы, велічы і мудрасці. Магутным волатам прадстаўлена гэта дрэва ў творы «Як птушкі дуб ратавалі»: «Прыемна было глядзець, як дуб ваяваў з бурамі і непагодамі, не кланяўся ім, а стаяў моцна. Галіны і лісце на галінах былі зялёныя, сакаўныя, поўныя жыцця. Здавалася, і зносу не будзе асілку дубу» [2, с. 360].

Мудрым і разважлівым паўстае дуб у казцы «Чыя праўда?»: «Адзін дуб стаяў наводчыце, на беразе рэчкі. Высока паднятая лысая галава яго, бязмерна тоўсты жаралісты камель казалі за лес, што ён быў найбольш разважлівым спаміж усіх тупэйшых дубоў. І калі дубы пераставалі думаць аб негодах свае долі, ён заставаўся сур'ёзным і не паддаваўся парыванню маладой радасці» [2, с. 297].

Адным з самых шматзначных у алегарычных апавяданнях пісьменніка створаны вобраз лесу. Так, у казцы «Стары лес» ён увасабляе ідэю чалавечай згуртаванасці: «У лесе быў адзін супольны клопат, адно жыццё» [2, с. 308]. «Цэўгія-доўгія годы, цэлыя вякі, жыла пушча згодна і шчасліва, жыла поўным, багатым жыццем» [2, с. 297]. У абразку «Гусі» лес паўстае і як вышэйшая Прыгажосць: «А лес? Не налюбавацца гэтым лесам! Высокі, густы, сакавіты, поўны радасці, смеючыся тысячамі смехаў, які блукаў і на яго камлях, і на яго галінах, і на кожным лісціку, стаяў ён воддаль, побач з ракою, расступаючыся перад ёю, як перад красуняю і пачціва звешваў над ёю жывую зялёную павець. І была ў гэтага леса нейкая мара, поўная хараства, нейкая патаемная думка, поўная чараў, і нейкае невыразнае чаканне чагось вельмі важнага і значнага» [2, с. 317]. А ў казцы «Вадаспад» лес сімвалізуе адвечную гармонію ў свеце: «Лес любіў спакой, у яго ёсць важныя

думкі, мары. Лес хацеў паслухаць, як спяваюць прыгожыя птушкі, як шэпчацца зялёнае лісце з ціхімі кроплямі цёплага дожджыку; лес хацеў пранікнуць у цішыню і зразумець таемнасць свету» [2, с. 335].

Такім чынам, усё вышэйсказанае сведчыць аб тым, што «з лесам Колас звязваў уласна філасофію жыцця, патаемную яго мудрасць; лес, поўны чараў, на думку пісьменніка, ёсць выток містычнага пачуцця ў чалавека. А яшчэ яго выклікае далячынь, прасторы зямлі: імкненне да далягляду, да мяжы, дзе канчаецца зямля і пачынаецца цудоўная казачная краіна» [4, с. 91].

Адметнасць «Казак жыцця» і ў тым, што ў іх адсутнічае чалавек у якасці персанажа. З'явы прыроды, змены параў года, дня і ночы, пейзажныя замалёўкі выступаюць ідэйным цэнтрам іншасказання. Надзяляюць прыроду рысамі чалавека, Якуб Колас у вершы-залеце да казак сцвярджае адзінства чалавека і сусвету, бяскончасць і непарыўнасць жыцця:

Не ў адной толькі нашай душы
Зерне ёсць хараства –
Аб ім казку складае ў цішы
Колас, нівы, трава.
Не ў адным толькі сэрцы людзей
Іскра праўды гарыць –
Аб ёй песню пяе залезей,
Аб ёй рэчка журчыць.
У той песні шырокай, як свет,
Чутны ветрык і гром.
Дык прымі ж ты прывет,
Свет бязмежны, мой дом. [2, с. 275]

У сваёй творчасці Якуб Колас выкарыстоўваў духоўны вопыт далёкіх продкаў. Выхаваны ў беларускай вёсцы, ён адчуў моцны ўплыў народнай філасофіі. Выкарыстанне алегарычнай формы для раскрыцця грамадскіх пытанняў асабліва было ўласціва сялянству, якое праз вусную народную творчасць выказвала свае думы і спадзяванні. Такім чынам, Коласава ўспрыманне жыцця можна назваць пантэістычным.

«Уся прырода ўяўлялася Я. Коласу такой сістэмай, жывой істотай, кожны элемент якой утрымлівае прыкметы і сутнасць усіх астатніх элементаў і нясе інфармацыю аб усім сутным. У адваротным плане гэта азначае, што і чалавек убірае ў сябе ўвесь свет і сам прысутнічае ва ўсім свеце адначасова. Такі мастацка-духоўны падыход валодае ўніверсальнай магчымасцю адлюстравання, бо любы аб'ект прыроды становіцца роўным чалавеку, набывае яго рысы, ці, інакш кажучы, мае свае ідэнтычныя чалавечым, фізічным і маральным праяўленні. Усё гэта дазваляе праз прыродныя з'явы выразна адчуваць і паказваць сацыяльныя і маральна-этычныя праблемы сучаснага аўтару грамадства і ўздымацца да абагуленых філасофскіх праблем жыцця Чалавецтва» [3, с. 93].

Большасць Коласавых апавяданняў заключае ў сабе мараль, якая найчасцей зыходзіць ад дзеючай асобы. Так, у казцы «Цвіркун» мараль «Здадай, цвіркунок, свой на печы куток» выказваецца ўсемагутным ветрам, які спачатку сам жа і стварыў спаву цвіркуну-музыканту, а потым загадаў яму спыніць свае спевы, падобныя на скрыпенне нямазанага кота. Мараль байкі «Чыя праўда?», якая зыходзіць ад мудрага дуба: «Лепш быць няшчасным, але відушчым, чымся шчаслівым, ды сляпым» [2, с. 299]. У абразку «Хмарка» стары Дуб, звяртаючыся да свайго сябра Бусла, кажа: «От навук для тваіх дзяцей. Моцна ж накажы ты ім, дружа, каб не лёталі дарэмна па свеце, не бадзяліся: у сваім родным кутку работы досыць для кожнага» [2, с. 293].

Адметнасцю «Казак жыцця» з'яўляецца і іх глыбокі лірызм і эмацыянальны запал, што дасягаецца шляхам лірычных адступленняў аўтара, клічных і пыталых сказаў і інш. Такі лірычны зачын можна прасачыць на прыкладзе казкі «На чужым грунце»: «Самая важная прычына ўсіх яго нягод крылася ў тым, што гэта Каліва расло на чужым грунце. Хто яго ведае, як заняслася яно на зялёны луг. Але ласне яно вінавата? Або хто вінават? І навошта шукаць вінаватага? Проста выкінулася зернетка аржаное з мяшка, як везлі ў млын жыта, – ці ж не магло хіба так стацца? (...) Але суседзі не хацелі знацца з сірацінай і лічылі вялікаю ганьбай для сябе і свайго гонару

кампанеўства з закіданым Калівам Жыта. Ну, што ж!
Хіба змусіш каго, каб любіў цябе, раз ты нікому не люб?
Няхай!» [2, с. 287].

Такім чынам, «Казкі жыцця» дапамагаюць глыбей раскрыць светапоглядную і мастацкую эвалюцыю пісьменніка. Каштоўнасць светапогляду Якуба Коласа заключаецца ў тым, што матэрыяльны свет, прырода і чалавечае грамадства знаходзяцца ў пастаянным руху. Творы Якуба Коласа вучаць нас па-філасофску адносіцца да жыцця, прымушаюць выступаць супраць расліннага існавання чалавека, бяздзейнасці, заклікаюць жыць ярка і хвалююча.

Літаратура

1. Жураўлёў, В. Алегарычныя навелы Якуба Коласа «Казкі жыцця» як мастацка-філасофская форма антыўтопіі / В. Жураўлёў // Янка Купала і Якуб Колас і дзяржаўна-культурнае будаўніцтва: зборнік навук. артыкулаў / Нацыянальная акадэмія навук Беларусі, Інстытут літаратуры імя Янкі Купалы. – Мінск, 2007. – С. 137–192.
2. Колас, Якуб. Новая зямля Казкі жыцця / Якуб Колас. – Мінск: Маст. літ., 2001. – 374 с.
3. Шаладонаў, І.М. Матэрыянасць як форма спасціжэння рэчаіснасці ў цыкле Я. Коласа «Казкі жыцця» / І.М. Шаладонаў // Матэрыялы навук. канферэнцыі «Спадчына Якуба Коласа – мастака, вучонага, дзеяча культуры і яе сучаснае асэнсаванне». – Мінск : ВПП імя Якуба Коласа, 2000. – С 91–99.
4. Шамякіна, Т.І. «Казкі жыцця» і міфалогія / Т.І. Шамякіна // Матэрыялы навук. канферэнцыі «Праблемы рацыянальнага выкарыстання і захавання прыродных ландшафтаў мемарыяльных музейных аб'ектаў». – Мінск: ВПП імя Якуба Коласа, 1999. – С. 90–94.